

MAGYAR ZENEI FOLKLORE 110 ÉV ELŐTT.

MINDSZENTY DÁNIEL ÉS UDVARDY JÁNOS.

A neve még nem volt meg, de a dolog már virágzásnak indult név nélkül is. A reformkor nagyszerű lendületéből erre is tellett. Mikor a Tudós Társaság 1832-ben felhívta tagjait népdalok gyűjtésére és beküldésére, oly sok érkezett, hogy a válogatásra kijelölt Vörösmarty és Schedel már az 1833. évi nagygyűlésen *több kötet* kiadását javasolta. El is határozta a nagygyűlés, hogy kétféle kiadás nyomtatását ajánlja az igazgató-tanácsnak: 1. A nép számára kis füzetekben, 2. A művelt közönségnek, hangjegyekkel.¹

Nem gyűlt volna be egy év alatt ennyi anyag, ha a gyűjtők már évekkal előbb nem kezdtek volna hozzá. S hogy a T. Társaság már 1833-ban hangjegyes kiadásra gondolt, mutatja, hogy elegendő hangjegyes anyag is volt a kezében.

Nem kell sokat magyarázni, milyen érték a mai népdalkutató előtt egy 1830 táján feljegyzett népdal, még ha tökéletlen is a hangjegyzése, s mily pótolhatatlan hiány fejlődésünkben, hogy a tervezett kiadás nem valósult meg, mert «a Társaságnak nem volt meg a hozzávaló költsége».

1843-ban a T. Társaság a Kisfaludy Társaságra bízta a népdalkiadás gondját, s vele a nála begyűlt kéziratokat. Ezekből és a K. T. felhívására beküldött anyagból szerkesztette Erdélyi János a maga még 1846-ban is korszakalkotó szöveggyűjteményét. (Magyar Népdalok és Mondák 1846—48., 3 kötet.) Erdélyi előszavaiban mintegy 1000 daltamról számol be, az Akadémiából és másfelől hozzájutott kéziratok felsorolásában. E kéziratok javarésze ma a Tudományos Akadémia könyvtárában van, de a dallamok híján. Éppen csak annyi maradt meg belőlük, amennyit a szövegek közé iktattak, mintegy 40 világi, 20 egyházi. A többi, nyilván külön kótapapírra írt, a szövegektől különválasztható hangjegyek nyoma veszett.

Az Akadémia 1844-i nagygyűlése, Fogarasi János indítványára azt is elhatározta, hogy «a Kisfaludy-Társaságot figyelmeztetni kell, ügyeljen a további gyűjtésnél a népdalok zenéjére is, hogy a népköltészet ezen becses járuléka az elfeledéstől megóvassék.» — «A nagygyűlés a népdalgyűjteményeket kiadta a Kisfaludy-Társaságnak, de ez a zenére vonatkozó figyelmeztetést, sajnos, nem teljesíthette» — írja Viszota Gy. Sőt még arról sem gondoskodott, hogy a neki átadott zenei kéziratok visszakerüljenek az Akadémia könyvtárába.

¹ L. Viszota Gy.: Az Akadémia és a népdalgyűjtés. Ak. Értesítő 1911. 116. l

E sorok írójának jutott a véletlen szerencse, hogy Mindszenty Dániel 88 dallamból álló gyűjteményét 1941 őszén egy árverésen felfedezze, és szinte százesztendei lappangás után az Akadémia könyvtárába visszajuttassa. (Jelzése : Régi és új írók 4-r, 324. Címe : 88 E r e d e t i magyar Dal | Fortepiánóra | 'S melleleg Gitárkísérettel | elkészítve | Toldalékul | A' nemzeti Dalgyűjteményhez Mindszenty Dániel | által.) Ezenkívül eddig még csak Kiss Dénes dallamgyűjteménye került elő a Nemzeti Múzeum zenei kéziratárában.

Erdélyi (I. köt. IX. 1.) 52—63. sz. 5. pontjában említi, «A m. tudós társaság XV-ik nagygyűlése rendeléséből ennek levéltárából használatra» kapott művek között : «Néhai Mindszenty Dániel gyűjteménye ú. m. egy bevezető értekezés ; I. rész 188 db., II. rész 40 db., III. rész 57 db., hangjegyes 88 db. s e mellett Mátray Gábor véleménye s külön 7 füzet nemzeti zenemód.» A 88 hangjegyes darab tehát megkerült, a 7 füzet «nemzeti zenemód» még lappang, ha ugyan előkerül valaha. Mátray véleménye sincs ott.

Mindszenty Dánielnek Szinnyei (M. Írók 8. kötet 1435.) csak néhány 1831—1833 közt megjelent, mástárgyú cikkét említi, de még életrajzi adatait sem tudta megszerezni. Erdélyinél felsorolt gyűjteményeiről sem tud. Említi, hogy a Tudományos Akadémia kéziratárában van egy «Udvardy Jánossal együtt írt» értekezése a népdalról. Ez a tévedés onnan ered, hogy Mindszenty gyűjteményének egyik borítólapján (T. Ak. kézír. Népköltés. 8°, II. 56. sz.) ilyen felirat olvasható :

«Udvardy János, Mindszenty Dániel a népdalokról.»

A borítékban lévő cikket azonban kétségtelenül Mindszenty maga írta. Ezenkívül hosszabb előszót is írt gyűjteményéhez. Udvardy is írt a népdalról, de külön. 246 darabból álló gyűjteményét Erdélyi ugyancsak 52—63. sz. alatt említi. Ennek előszava a kérdéses, szintén nagy jelentőségű írás.

Mint az alábbiakból kiderül : annyira különböző egyéniségek voltak, hogy együtt nem is igen írhattak volna.

Mindszenty 1831-ben kelt cikke alighanem valamely folyóiratnak volt szánva, tudunkkal nem jelent meg soha. Teljes szövege itt következik, betűszerinti hűséggel, elmaradt ékezeteket sem pótolva. Ebből is kitetszik a kézirat gondossága. A közzététel a M. Tud. Akadémia főtítkára szíves engedélyével történik.

A népdalok gyűjteményje' ügyében.

Hazánk' több Írójiban olvasván a' felszólítást, hogy bár valaki találkozna, ki a' népdalainkat öszvegyűjtené, megvallom, nem kis öröm villana keblembbe, hogy tán valahára mink is birhatunk oly gyűjteményt, minővel régóta dicsekszik a' külföld ; hanem mind' ezig nem akada oly hazafi, ki eme' viráगतlan mezőre indulni akart volna.

Ha az ember külön vefzi a' nép' danáit, 's kivált azokat, mellyeknek egy falusi gazdaleány, vagy a' csapfzékéből kurjongatva haza ballagó legény ada lételt : a' hangművészfi fül nem talál annyi kellemet,

bájt, 's táplálékot bennök, mint Rossini, Cherubini', Weber' 's egyebek' zene-darabjaiban; sőt ezt a' művészet' szoros rendszere után itélve akkor sem találandja-meg, ha valamennyit egy koszorúba fűz-öfzve. A' honi dalokat egészen más szempontból kell tekinteni, mint a' mester-ség' szüleményjeit, hogy érdemök maga fényjében kitünhessen.

Mikor a' szív megtelve édes vagy keserű érzelemmel vidúl, szorong, 's dagad: akaratlan is bizonyos hangokra fakad, és ha az indulat legfőbb tetőre hága, ezen hangok mintegy rendesb alakban tolongnak nyelvére, mellyekből víg vagy szomorú zengemény támad; hozzá járulhatván olykor a' művészet' pallérozó keze az efféle ihletés által tetemesb kiterjedésű darab származhatna. A' muzsika néma poézis; amabban úgy fejtheti-ki indulatját az ügyes mester, mint emebben, 's mind a' kettővel — különböző módon ugyan — a' barátság', szeretet', könnyörület, harag, szanakozás' 's at' érzetét felébreztheti a' halgató' lelkében. Mind a' kettőnek változók az üdőkora, valamint változó azon nép' fzellem, mellynél eredetöket vezzik. Az ösméretek' 's csinosodás' gyarapodása, az élelem 's foglalatosság' változása, a' társalkodás, véralkat egyeránt folynak-bé e' szívképző mesterségek' emelkedésébe, vagy hanyatlásába.

Közönséges vélemény, hogy a' mohácsi gyáfnap után komorult-el a' magyar nemzet' melódiája. De vallyon minő lehetett az előtt? Ha uépdal-gyűjteményünk volna honunk' első századiból: az határozhatná-meg az említett vélemény' igazságát, 's a' mellett némelly történetes allitmányoknak homálya is megvilágosodna.

Hogy a' mohácsi vezedelem után szomorún zeng a' magyar ajak: csekély itéletem szerint' nem e' csapás szülé azt; hihetőleg az előtt sem voltak vigabbak a' népdalaink. Ezek a' póroftálnál veszik eredetöket, valamint minden táncz-melodiánk legelőbb nála kezdi hatóságát, és ha azt is felvesszük, hogy az előtt, míg a' vak majmozás' dühe el nem harapódzott annyira nemzetünkben, a' felsőbb rend is kedvellé a' honi zengzetet, 's egyfzerű tánczát; de azon üdők' lelke, a' csinosodás' hijánya, a' művészek' megvetése nem csak semmit sem lendíthete az eredeti hangok' kimivelésén, hanem azt még hatalmasan akadályozá; és e' szerint a' mi régenten a' nemesb félnek tetfzett, üdö folytával csinosulván mind inkább-inkább ennek szokásai amazoknak is nevedehete vala kelleme, 's érdeme. Hanem, fájdalom, mihelyt azok, kik a' nemzet kormányján állának, megvetvén mindent, a' mi honi volt, idegen nyelvet, ruhát, szokást felvettek, 's ezek által kívánák megkülömböztetni előbbségöket a' nélkül, hogy eszökbe jutott volna valaha: az egyesség, nemzetiség, 's a' pór' szükséges pártolása az Egész miatt, mellynek ők csak egy parányi része valának. Így marada hátra a' hazai poézis, így a' muzsika, melly a' nemzeti pallérozódással versenyt léphetvén csudakép' szépülhete vala. Az alnép' sorsa súlyosan feküvék untalan izmos vállán, 's ha olykor-olykor vidámbb rés támada is szívében: a' szomorú visszemlékezés terhes körülményeire azonnal megzavará örömének csekély forralmát. Innend a' honi dalokban ama hirtelen hanyatlás, kurtaság, 's átmenetel a' vígból kesergőre; innend a' nagy egyfzerűség, 's művészetlen fordulatok.

Mióta szerencsém akada a' hangművészet bájos titkaiba valamennyire beavattatnom : e' tárgyban minden figyelmem a' honi muzsikára igazoda, 's ha mostoha körületeim oly erőszakosan nem gátolják vala iparomat, talán már hazámnak bémutathattam volna valamit, a' mi e' részbeli parlagjának csak egy kisdéd részét tölthetné. Kopár valóban még a' muzsikai térünk, alig láthatni rajta itt-ott egy serdülő virágfzalat ; főképpen pedig a' Gitárra-való darabjaink oly gyérek — eredeti daljátékaink nincsenek is — hogy azokat öszvehasznoltván a' csupáncsak Bécsben évenként kijövő eredeti szerzeménye'hez — tekintetbe sem jöhetnek. Mivel nálunk a' muzsikát leginkább cigányok üzgelik, 's azon kívül olyan Idegenek, kik mesterségökkel a' külföldön mit sem tudtak szerezni, a' mellett azt a' mesterséget közönségesen haszttalan, 's díztelen foglalatosságok' sorába helyezük : a' nemzeti zengzetek csinosítását tehát vagy önként elmellőzzük, vagy holmi kontr kezeknek engedjük-által sajátunkat.

Kevés intézet lehetne oly sikeres a' valódi nemzetiséget megalapítani, mint ha a' serdülő magyar hölgy, 's a' reménydús ifjoncz érzelmök tüzeiben hazai szavakat zengeztetne Klavir, vagy Gitár mellett. A' szokás valóban mindenben egyedül nyertes. Minden városban néhány koppott német dalicza forog a' tanuló' kezeiben úgy, hogy Pesten azokat halhatni, mellyek Kassán, N. Váradon, Debreczenben, Rozsnyón énekeltetnek. Hogy a' fiatalság nem épen ellensége a' szép magyar daloknak, világos jeleit láttam annak Kassán. Tanuló éveimben öszvefedtem némelly dalokat, 's Gitárhoz alkalmazván azokat néhány barátimmal közlöttem. Kevés napok mulva ösmeretlen házakból annyi kérés küldetett hozzám — bár csak nekik is adnám a' kedves dalokat, 's azokhoz többet gyűjtenék — hogy nem győztem a' kívánságokat elég gyorsan tellyesíteni. Azon üdőtől fogva készítettem valami 40 ujdonúj eredeti dalokat Gitár-kisérettel, mellyekhez több jeles Költőinkből szemelém-ki a verseket. Hanem költségem nem lévén azoknak kinyomtatására — a' mi kivált minden kezdőnek szükséges, kinek neve még ösmeretlen a' hangművészi világban — mind ezig iróasztalom' birtokába maradtak. Szándékom lenne nékem muzsikai 's nevezetes énekes gyűjteményt bizonyos 's állandó czím alatt több fűzetekben megindítani, melly mint a' Németeknél Philomele, Thalia, Eudora 's a' t. mindenféle új 's a' régiekből nevezetesb danákat foglalna magában. Ilyen dalgyűjteményünk még nincsen.

Ezen kívül egyes Gitárra is vannak eredeti darabjaim, u. m : Hét szenvképző eredeti Magyar. Tíz változat egy magyar daliczára. Négy változat Bévezetékkal ezen népdalra : Itt hagynám én ezt a' várost 's a' t. E' mellett néhány töredékeim még mostan tekintetbe nem jöhetnek ; mivel leginkább honi Operához készitődnek.

Ezeket csak átmenőleg emlitém-meg, jöllehet a' népdalokkal nem egészen szoros kapocsban állanak, de még is nemneműleg társulhatnak hozzájuk. Az említettem eredeti dalgyűjtemény hathatósan mozdíthatná-elő a' nemzetnek muzsikai kedvtöltését, 's ez által a' hazafiuság is bizonyosan gyarapodhatna. Ha a' csinosb szerkezetű muzsika-darabok

közönségesbé lennének : csak hamar a' nép is részt venne belőlök, 's így az erkölce simítódna, ösmeretei terjednének.

A' régi 's mai köznépi daloknak egybegyűjtése is tetemes hafznára lehetne a' magyar literatúrának, 's kivált szolgálhatna kalaúzul azoknak, kik eredeti magyar daljátékot muzsikára tenni szándékoznának. Ezekben látnák-meg a' valódi magyar izlést lebegni, 's e' fzerint a' körületekhez képest hamarább megtalálhatnák az eredetiség' nyalka zománczát. Nem azt értem én itten, hogy a' hangművész csupáncsak a' közönséges pórdalokból valami muzsikai nagy Egészet készítsen. Koránt sem! hanem egyedül oly esetekben, mellyek egyenesen a' nemzetiségre erányoznak, haszonnal segíthessen emígy magán egy vagy más eredeti hangejtés 's átmenetel által. Több évektől óta kótába gyűjtögetem a' magyar nótákat, 's már kétfázson felül van azoknak száma. Meg nem állapodhaték még abban : Klavirra é egyedül, vagy Klavír és Gitár-kísérettel, vagy csupáncsak ez utóbbik' kíséretével készítem-el azokat, 's a' verset valamennyit é, vagy csak egyet-egyét a' Kóta alá irjam. Ezt leginkább az határozhatná-meg, a' ki népdalgyűjteményem' kiadását nagylelkűleg elősegíteni akarná. Mint Dugonics a' példabeszédeket, úgy én a' népdalokat külföldre vidékü lakosok közt szedegetém. Gömör, Torna, Abauj, Zemplin, Szabolcs, Bihar, Heves vármegyékben vala alkalmam hoffzabb üdeig mulatni, 's a' népet külföldről viszonzatokban láthatni ; Pest, Vezsprém 's néhány más Megyéből érdemes hazafiakkal öszvejövén a' tájokbeli danáikat lekótázás végett magamnak elénekelni kikerétem.

Azonban még sem állítom azt, hogy ezen kétszáz 's egynehány népdalnál több már nincsen hazánkban ; sőt lehet még egyfzer annyi, 's több is, de nékem még eddig nem lehet szerencsém többhöz jutni : még ennyit sem láttam együtt a' németben, 's ha üdövel vagy én vagy más nehány dalt kikeresend, a' gyűjtemény természetesen tovább folytatódhatik ; nekem elég azon megnyugtató érzet, hogy a' dalgűjteményt földünkön én kezdém-el.

[Ézután folytatólag : «A magyar nyelvtudomány eránt» 6¹/₂ lapnyi fejtegetés¹ Végül :]

N. Várad. Sz. András' Hava' 6-ikán 1831.

Mindszenty Dániel.

* * *

Egy évvel később kelt szöveggyűjteménye. Már nem küldhette el az Akadémiának, bár, mint írja, bemutatta és «Töle lelkesítő javallatot nyert». A kézirat borítékának belsején ez a bejegyzés olvasható : «A' m. t. társaságé Szidor Antal kassai prof. ajándékából L. 1837. kgy. 227. pt.

¹ Megtudjuk ebből, hogy évekig tanított gyermekeket «magános helyeken». Az ő számokra a' többi között fzerkeztetéek — öfzve egy latán nyelvtudományt ; ... Én tehát magyarul tanítok gondolkodni az által, hogy a' latán nyelv' szabályait egészen magyarul tanítom. . . Hozzá szokván (a gyermek) . . . a' magyar kifejezésekhöz, kevésbé fogja a' latán szavakat közikbe keverni, minél alig van valami újat a' beszédben ; mert vagy egy vagy más nyelven beszél valaki, de tisztán szóljon — ez az igazi mesterség. A' szavakat három vagy több nyelvből egymással önként zavargatni hiú fittogatás és gyávaság.»

DSchFere (= Schedel Ferenc) Nyilván nem élt már akkor. Valószínűleg akkor került oda hangjegyes gyűjteménye is; ennek elülső borítólapja a százados hányattatásban leszakadt.

A szöveggyűjtemény címe és előszava itt következik.

Nemzeti | Dalgyűjtemény,
| ajándékul | a' barátság' és szere- | tetnek.
1832.

ELŐSZÓ.

Hazánknak több jeles írói néhány év óta hallatják ohajtásikat' bár valaki találkoznék ki a' honi dalokat' a' benne foglalt képzetek' tífztasága, 's természetisége' s nemzeti egyszerű character-festéseik tekintetibusl öszvegyűjtené.¹ — Nem annyira e' buzdító felszólítások, mint önszenvedélyem ösztönze már akkor engem kívánt dalgyűjtemény' egykori elkészítésére, 's lassanként fzedegetem a' szükséges szereket hozzá. A' ki jól elgondolja, milly nehézségek kísérik az eféle tárgy munkálatját: könnyen megfoghatja, hogy több évnek le kellett folynia, míg fáradalmas munkámnak végét láthatám. Nem csak a' dalok szavait, hanem azoknak melodiáit is — mennyire körülményim engedék — szorgalmasan följegyezgetém, 's végre meglehető számú nemzeti dana gyűlékössze, mellyet a' magyar tudós Társaságnak — a' nemzetiség gyarapítójának — illő hódolattal szerencsés valék bemutatni, 's Tőle lelkesítő javallatot megnyerni. Ezen kegyes kedvezmény lépeti világ elibe dalgyűjteményem'; minekelötte azonban annak jelen szerkezetéről közelébb ízámot adnék: jónak találtam némelly észrevételimet a' hangok 's éneklés természetüül, úgy különösen a' magyar dalügyességrül röviden előterjefzteni.

Legtöbb szakadályokat támasztnak feszegetései olly tárgyak- 's tüneményeknek, mellyek tulemelkednek testi érzeteinken, 's csupán lelki szemlélődések huznak következményeket belőlök. E' szerint különböztvén a' ízemlélő lelki-erőnek kimíveltségi emelkedése, 's tapasztalatinak öszvelege: különbözik az elvont tárgyak-feletti okoskodásának sükere, 's gyakran, igaznak, jónak, hasznosnak találja a' lélek azt, miről más alkalommal ellenkezőt állít vagy állított. E' viszony még szembetünőbb a' különféle személyeki elmélkedések közt. Hanem még azon dolgokrul is, — mellyek érzékeink alá esnek, 's természetökrül meggyőződhetnünk legközelébb önakaratunkban áll — különbözö képzetek támadnak. A' kor, nevelés, életmód, 's rend, éghajlat, társalkodás, véralkat, kormány 's más egyéb külhatások teszik a' képzetek 's vélemények tarkaságát az emberekben érzékelhető tárgyak felől is. — E' tételnek megemlítése szükséges vala mondásim egy részének alapjául. —

A' muzsika — zene, hangicsa, éneklés — eredete, természete, ki-

¹ Helikoni kedvtöltés I. 8o.1. Kulcsár. Haszn. Mulats. 1818. 8. sz. 's másutt Róthkrepf G. Tud. Gyűjt. 1829. II. Toldy és Fenyéry. Handb. der ungr. Poesie. N. Apáthi Kis Sámuel. Tud. Gyűjt. 1828. XI. 's Toldy, ugyanott; mások is.

fejlése 's emelkedése sokfélekép van előadva mind honi, mind külföldi irományokban ; vannak még is bizonyos péczetek, mellyeknél minden állítás mintegy megáll, 's kezet fog a 'szomszéd- vagy rokonával.

Két tekintetben szemlélhetni a' muzsikát : vagy mint magát a' hangok zengzetét, vagy pedig a' hangzengzet mesterségét. Első tekintetben a' muzsika : lelki beszéd, vagy : a' lélek ömledezése — fakadása — hangokban ; melly tulajdonkép maga az éneklés vagy danolás — alapja minden egyéb muzsikai rendszernek. Másik értelemben a' muzsika : a' hangok öszveszerkezetének tudománya. Mind a' két fejezetbeli muzsika több alnemekre ágazik, 's hosszadalmas fejtegetések mezeje. Jelenleg főkép az előbbik érteményü muzsika — mellynek köszönheti eredetét a' mesterséges 's minden hangeszközök¹ lesz foglalatja szemlélődé sünknek.

A' mi eredetét nézi, én azt tartom : a' muzsika természeti erő mive, következőleg a' muzsikai tehetség az *emberrel születik*, 's ennél fogva mióta emberi nem e' földön tanyázik, azóta mindig meg van benne e' tehetség. Velem egyértelműleg beszél Böcklin Tanácsos is : Milly jeles ajándeka — ugymond — az anyatermészetnek az ember *eredeti hajlandósága* muzsikára, mellyel gondolkodó lényeit a' földön egyesíti.² — A' madarak senkitül sem tanulják a' hangicsálást, hanem velök születik azon erő, melly idejökkel mindinkább kifejlik, míg azután bizonyos határba kénytelen megállapodni okos észnek híja miatt, de a' mellett tanítás hozzájárultával a' mesterséges hangokban is elég előmenetelt tehetnek. Az embernek ugyan beszéd-tehetsége van, melly felér a' madarak hangicsálásival, sőt ezerferz tulmúlja azokat : de feltehetnök e, hogy az eszes embernek csak illy szűken mérte volna ki lelki hatása körét a' véghetetlen Tökéletesség?

Nagyon silány lehet a' természetre hagyott embernek énektehetsége, hanem ez korántsem tagadja annak lételetét. Sok időbe 's változatokba került a' hangoknak csak azon kimívelése is, hogy bizonyos szabályu picziny dalcizák — hol a' rímre még nem vala tekintet — támadhassanak, 's nemzetben folyvást éljenek. — Hogy az éneklés tehetsége az emberi lélekben eredetileg — 's Dr. Gall megmutatása szerint az agyban — találtak : bizonyosága annak a' muzsika kedvelése világnek minden népei közt, mint ezt az utazók hírlelik. Az igaz, máskép énekel a' Persa, mint a' Szerecsen, máskép a' nuova-zemblai, mint a' chinai, nem úgy a' reményfoki mint az europai lakos, 's itt különbözőleg az Angol az Olasztlul 'sa't. De itt a' lelki alapterhetség még is ugyanaz, csupán a' külső behatások, 's körülmények változtatnak rajta, 's vagy magasbítják, vagy régi állapotjában hagyják.

Ha egy népnek bizonyos zengeményi a' közönséget vagy annak nagyobb részét mindannyiszor édes érzelmekkel betöltik, 'a mennyiszor

¹ Az ének — így szól Böcklin Tanácsos *«Fragmente zur höheren Musik. Constanz. 1811.* — a' muzsikának sinórmértéke. Legyen az csak húsz évig eltiltva : a' muzsika közel lesz kimúlásához.

² Rothkrepf G. ur — Tud. Gyűjt. 1829 II 55. l. — azt állítja : «a' Magyar-nak mintegy örökségül adta a' természet az éneklés organumát.» Miért csak épen a' Magyar-nak, 's nem Olasz-nak, Paraguainak 's más-nak is?

azon hangok fzíveikbe folynak : abbul származnak a' népdanák, népzenék, mellyek ugy szólvan egybizonyos szerzővel nem dicsekedhetnek, de annál szivesebb becsülést érdemlenek, minthogy a' közkedvezés az Egésznek sajátjává teszi őket. — A' népdalok leghívebben festik a' nemzet belső életét, gondolatjait, 's miveltségét; ezek tartják-fel a' nemzeti fízzemet, 's eredetes tulajdonokat, és gyakran kútfejei a' honi történeteknek. Ezekben az édes-lágy érzelemnek piperétlen fízavait maga a' természet az alsó ofztályi együgyű fíjainak sugallani szokta, 's ha ugyan azon anyatermészet legpompásb fízíneket, változatokat, 's tüneményeket csillagunk növényeiben 's állatiban tud fízemeinknek mutatni : nem mondhatjuk e hogy az indulatok alacson ömlengése a' népdalokban fízinte az ő míve, 's leghívebb tolmácsa azok lelki mozdulatnak, kiknek ajkaikrul felénk zengedeznek?

Minden nemzetnek vannak népdanái; 's minthogy ezek hangokbul és fízavakbul szerkeződnek, önként következik 'hogy minden nemzetnek poezisa is vagyon, az az költészségi tehetsége. Mértékérül, terjedtségérül, 's csinosságárul itt fízó nem lehet. Régi Görögökrül azt jegyzé - meg Hagedorn, hogy nálók előbb divatoztak a' dalok, mint a' betűk. Francziáknál hajdanta a' Troubadourok, német nemzeteknél a' Bardusok, egyiptombelieknél Almeh-'s Gazieh-ek 'sa't. terjeszték a' nép' danáit.

Illy vádat olvashatni némelly íróinkban : «a' Magyar más nemzetek mellett többféle okok özvejövetelébül csak igen csekély mértékben poetai nemzet.» Nemzetünk, igaz, nem poetai, de még sem mondhatni, hogy csak igen csekély mértékben az. A' természeti költőtehetséget vegyük fízemügyre. Tapasztalásbul tudom 'majd nem hihetetlen könnyűséggel csinál a' paraszt leány vagy legény akármirül egy pár strófát. Több ízben tanuja valék illy hangászi vagy is inkább költői ügyességnek, midőn munka közben, mint valami tudományos gyülekezetben verseket koholgtak a' dolgozók, 's egyfzersmind szabályos notát is alkalmaztattak rimjeikhez.¹ Ekép támadtak sok dalaink, mellyekben egézf — többnyire mindennapi — történetek foglaltatnak; mint ezekben : Egy szép barna legény nálunk kezde járni[:L. a' kótában N°. 16:]. Minapában hogy kimentem az erdőre fát vágni 'sa't.²[:L. I. rész, 13. sz.:] Hogy a' Magyarok, mint napkeletiek,³ szerették az éneket orfzág telepítése óta e' földön — több bizonyosságunk van.⁴ Galeotti udvari könyvtárnoka Corvin Mátyásnak azt jegyzé-fel, hogy Hunyady a' maga kiseded fíjának lelkét hősdalok énekeltetése által készítgeté vitéz tettekre, 's a' gyermek figyelmét annyira tudá általok elfoglaltatni, hogy elszórakozásában az ifju étel 's italrul elfelejtkezék. Hihetőleg ama vitézkorban az eféle dalok ismérete egyik ágát tevék a' nevelésnek, bizonyosak lévén abban

¹ L. Tud. Gyűjt. 1829. II.

² Az egész dolog Zempl. megyébe kebelezett B* nevű helységben történt. Személy szerint ismérem azokat, kikrül e' vereszet szól.

³ L. *Geist der Zeit* IV. Band 1. Heft. 1811. és *Das Ausland* 1831. N°. 46. 's követk.

⁴ Tud. Gyűjt. 1829. II.

a' szülék, hogy ilyenek csudakép terjesztik a' nemzetiséget, 's gyökere-
sítik, minthogy minden, a' mit gyermekkorában hallott látott az ember
nagyobb élénkséggel érdeklí, 's buzgóbb áhítatra gerjeszti annak emlé-
kezete, mint a' mit későbbi fagyévek plántáltak fejébe.

Nem csak meghitt házi körökben, a' mezőn 's vendégségben, ha-
nem táborban is szoktak énekelni őseink,¹ a' mint ezt Bonfin is felírá,
a' hol beszéli-elő, hogy kenyérmezei híres győzelem után, melyet Bá-
thory és Kinizsi a' Törökön nyert, vidor danolás mellett végeztetett
az estlakoma 's hevenyiben-koholt versekkel dicsérek a' katonák vezér-
jeik vitézségét.

Mindezek 's több egyéb bizonyások, melyek más írók munkájik-
ban találtnak, 's itt rövidség végett csak megemlítették — elég vilá-
gosan megmutatják a' magyar nép dalnoki, 's költézféségi természetes
ügyesség- 's könnyűségét.

Némellyek azt állítják, hogy a' magyar nemzeti muzsikának fő
bélyege gyász és fzmorúság,² 's ennek okát a' nemzetnek mintegy
eredeti tulajdonából 's a' hazának egykori politikai gyászos helyzetéből
következtetik. Sőt Balla ur a' magyar frís nóta eredetét is tótnak
mondja, 's azért ki akarná írtatni a' többi komoly hangezredek-
bül.

Átaljában ugyan e' vagy ama nemzeti muzsikát — éneket — szép-
nek, kellemesnek, vagy fülsértő- 's kellemetlennek mondani annyit tesz,
mint ha valaki Szerecsennel el akarná hitetni, hogy feketénél sokkal
bájlóbb a' fejr szín. Ez egy részint a' nemzeti szentségek sorába tar-
tozik, más részről pedig a' nevelés, izlés, 's más egyéb okok szülik e'
tárgyban a' különböző ítéleteket.

Midőn a' nemzeti hangok minősége szóban forog — itt csak a'
magyarhoniakat értjük — : őszve kell gondosan vetni Jelennel a' Mul-
tat ; milly indulatok 's tettek bélyegzék hajdan a' nemzet közönségét
's millyenek uralkodnak benne mostan : onnan ki fog világlni, milly
természetű lehetett a' muzsikájok akkor, 's millyenek kell — legalább
kellene — lennie most. Illyen őzvehasonlítási viszony megmutatandja
valódi bélyegét a' nemzeti hangömlendezésnek, jóllehet a' mostoha körü-
letek időjártával sokat kimázolhattak eredetiségibül. Mikor t. i. leg-
közelébb állt a' nemzet — az egész néptömeget, nem annak egyes fza-
kadályát mondom — eredeti tífztaságához mind erényei — mind csele-
kedetiben : azon-időfzaki hangejtés legbiztosb próbául szolgálna a'
nemzeti muzsikának, 's így a' nemzet muzsikai characterének képzetére.

Szemközt állítván a' régi történeteket mostaniakkal azt találok,
hogy nemzeti nótáink fő bélyege nem a' fzmorúság, hanem : komoly-
sággal vegyült méltóság, vidám kedv, egyszerűség, 's büszke fürgeség.
Szépen értekezik e' tárgyul Rothkrepf Gábor ur, Tud. Gyüjt. 1829. II. —
A' tisztelt író elég világosan megmutatja, hogy nekünk fzámos dalaink,
's táncz-nótáink dur-hangbul is vannak, melyek fzinthe mint à mol-

¹ Tud. Gyüjt. I. eszt. II. Köt. 43. l. Wallaszky Conspect. Reip. Lit. in Hria.

² Krüchten József, «Musichwesen in Ungarn ; Caecilia című folyóiratban,
20. Heft. — Balla Károly, Tud. Gyüjt. 1823. VII. Kisfaludy Sándor regéinek elő-
fzavában ; N. A. Kiss Sam. Tud. Gyüjt. 1828. XI. — Baldamus Károly, *Spiegel
für Kunst. Eleg. und Mode.* — 1832. 85. l.

hanguak, eredeti 's nemzetiek. A' fzmoru nótáink eredetét annak tulajdonítja, hogy a' Magyar keleti nemzet lévén a' keleti szomorhangokat is sajátul megtartá. Én azonban úgy vélekedem, hogy a' molhang nem mindig jele a' fzmorúságnak, mint ezt a' hangszerzők jól tudják. Forró érzelem, fzerelmi elragadtatás, lelki fölemelkedés, méltóság, elfzánás; epedés, 's más illy fenbuzgalmu indulatok is molhangok által jelentetnek, 's azért a' komoly hangszerzemény nem mutatja azt csupán, hogy fzmorú a' nemzet, hanem hogy képes is a' legmagasb lelkesevés elfogadása 's táplálására. Más megint a' fzmorúság, melyet a' fzenvedett gyötrelmek facsarnak-ki fzivből, más pedig mikor

— mosolyg a' fájdalom,
Ha édesebb, mint keserű,
'S jobban emel, mint sem nyom. —

Magyar fris nótákrul állítja — 's teljes joggal — az említett értekező ur, hogy a' miénknek stílusa nagyon különbözik a' tót fris-notáji-kétül, 's amazok eredetisége annyira remek, hogy azt semmi más nemzeteknél fel nem találhatjuk.

Több írónk tesznek arról említést, hogy hajdan a' Magyaroknak tréfás mulattatójik, 's dalosaik voltak. Béla király névtelen jegy:ője az előfzavában írja, hogy a' nemes magyar nemzet 'eredetének 's minden tetteinek hírét hamis pór mesékbül, vagy *ioculatorok* — [:kik *trufator*-ok, az az: tréfásoknak is nevezettek:] csacska-énekeikbül merité — — — másutt ismét [:Cap. 25. 42.:] említi a' *ioculator*-okat. Olyan dalosokat királyok is tartottak udvaraikban, 's bizonyos jószágokat rendeltek tartásukra.¹ De más írónk is hitelesen bizonyítják, hogy a' Magyaroknak *tréfás* énekeseik, 's dalosaik voltak,² 's így nem olly muzsikusok lehettek azok, mint a' kik most rendszeren játszák a' magyarhoni hangokat.

Ezekbül kitűnik, hogy a' régi Magyarok muzsikája 's éneklése nem volt olly fzmorú, mint a' mostani többnyire fzkott lenni, mert amúgy tréfásoknak nem nevezék vala a' komor énekeseiket, sem nem tartották volna őket udvaraikban, ha a' természetök inkább mélaságra, mint vidorságra hajolt volna. Tudjuk 'a' rásztos — hypochondriacus — 's egyéb szomorgó ember undorral tekint a' vigadalmi zajgásra, 's kivágyik belőle, valamint ellenben a' vígmérsékményü ember untalan kaczagó gyülekezeteket keres, 's fzándékosan olyanokat gyűjt maga körül.

A' csapások melyek az egézf nemzettestet földhöz sújtják, kétségkívül nagy változást okoznak annak fzellemében, kül- 's beltársodásában, úgy fzinte a' békés kormányfzer is fordulatot tehet a' nemzet lelkén: mindazáltal a' való eredetit nem képes végkép kioltani keblébül. Az Angolnak hasonlólag nincs hangáfzi lángesze, a' mi leginkább nevelésének, 's társasági rendezkedésének következése vala eddig;

¹ L. Vindiciae anon. 215. l. Sed *et* sui Regibus Hungariae fuerunt ioculatores 's a' t. [„Jószágokat“ á-ján pótoltuk az ékezetet.]

² L. Gróf Majláth Ján. *Magyarische Gedichte*; Stuttg. und Tüb. 1825. Cornides vindiciae anon.

jelennen ő is finomabb 's ügyesb a' hangmesterségben.¹ Az Olasz még most is természetinél fogva leghajlandóbb a' szépművészetek — millyenek a' poezis, 's muzsika — gyakorlatára. A' közembernek is szinte csak bábjáték hirtelen akármiről verset csinálni — a' mit honosinknál — észre-vehetni, milly viszonyban? nem akarom apodictice meghatározni — mindazáltal művészeti csinosodása az Olafznak sokkal hátrább áll a' többi európai nemzetekétül. A' fzellemi szabadságnak tartós nyomtatása szüli ezen elmaradást, 's hidegülest,² de azért még sem mondhatjuk, hogy az Olasz természeti tulajdonsága léhaság, tespedés, 's dőre ügyetlenség a' művészetekben. 'S ha külső jelenetekből elég biztosan lehetne következtetni: valyon a' magyar paraszt' dolce far niente-je nem azt gyaníttatná e, hogy muzsikai ügyességének — ha az éghajlat csekély különbségét elvonjuk — olyannak kellene lennie mint az Olafzé, kinek dologtalansága csak a' Magyarban akad társára, meg az amerikai honfzülöttekben. De itt ismét ha lélektudományilag 's összehasonlítgatva vizsgáljuk e' dolgot, nem állíthatjuk a' henyélést magyar pór természetű bélyegének, mint ez inkább a' forró-égalatti Olafzban van. Sokan a' mohácsi veszedelmet mondják nemzeti character 's véle együtt muzsikai vidámságunk hóhérjának. Szörnyű sebek lehettek azok, mellyek annyi időtül óta bé nem hegedhetek. A' természet változatlan törvénye fzerint tartósb bennünk az édes érzet emlékezete, mint a keserűé; itt pedig ellenkezőt kellene hinnünk. Tehát a' századok helyre nem ütheték még a' nagy veszteség mérlegét kegyes jótéteményeikkel? Valóban nem! de másutt van a' baj, nem a' mohácsi vérhely következményiben! —

Ezekből azt huzom-ki, hogy hajdani muzsikája a' Magyarnek characterében különböző volt a' mostanitól, — ha nem is egészen, de bizonyosan annak fővonásiban — 's reméllem 'lesz még muzsikánk, mellyben a' fzivemelő komolyság csudakép fogja váltogatni a' meltóság-'s enyelgő vidorságot — ha a' tiszta nemzeti szellem mélyebb gyökeret verhet azok szívébe, kik elég gondatlanok az illyesekben is balgatalul követni 's majmolni a' módit — szokányt. — Az emberiség becsülése, szabadság érzete, köz jólét, 's célirányos nevelés lelkesekké teszük rendszerint az egyeseket, 's így magasul a' haza morális ereje, vidámsága. Lassan fejlik-ki a' nemzeti nagyság, valamint fzinte csak koronkint törped-alá korcsnak a' legvirágzóbb nép. A' Magyar lelke romlatlan még, 's így valamint más intézkedésben, úgy nemzeti daliban is ingatlan alapokra állítandja a' tiszta nemzeti kinyomást.

A' Magyar 'keleti népek példájára nagyon fzereti fényes hasonlatokkal megrakni daliczáit. Néha jól állnak 's illenek az eféle ragyogó kitételek a' gondolathoz; de sokszor csak rimelés kedviért idéztetnek-fel, 's a' gondolatot első tekintetre öfzfűggetlennek képzelteik. Azonban további fűrkészség megmutatja, hogy az egyedül fenhéjázó, csapongó indulat ömlése. Illyen e' dal: Elmentem én a' szőlőbe 's a't. [! a' kót. N° 17:] Itt a' legény szőlőbe egész menetelét, az alatt támadt

¹ L. Schütz's *Allgemeine Erdkunde*. «Grosbritannien». Wien 1831. 39. l.

² L. Schütz's *Allgemeine Erdkunde*, Wien 1831. «Italien» 22. l.

gondolatjait, fzíve érzeményeit, visszajöttét, 's fzerelmi ömlengését milly egyfzerű, 's még is milly fellengő ecsettel festi. Illyen a': Veres bársony-süvegem 's a't. [:N° 81.:] Előbb hetykélkedik veres bársony-süvegében a' nyalka legény; azután ezébe jön hogy régen nem látta Kedvesét, u. m. kinek fzemébe örömetst tüntetné most fzemélyét, mivel a' magyar fزابásu veresbársony-süveg különösen megszépíti ke-rekded barnapiros orczáját. Alig végzi e' fzemlélődést, legott babájának ajtaja előtt terem 's béerezftésért könyörög.¹ Itt a' béocsfátásnak köz-benjött jelenete újolag elmaradt 's menten a' két fzeretők beszélge-tésit, 's fzerelmi vallomásukat adja-elő. Hasonló szerkezetű e' dal is: Árok, árok, be mély árok 's a't. [:N° 35.:] Régen várlak 's a't. [:I. Rész 170. sz.:]

Az alnépnél szó fzüli a' gondolatot, nem viszont gondolat a' fzót; azért többnyire az előbbi strófának utószava vagy képzete a' követ-kező strófában más képzetet állít-elő, melly gyakran semmi kapcsolat-ban nem áll az előbbenivel, mint ezekben: Csak azért fzeretem a' ma-gyar menyecskét 's a't. [:I. R. 5. sz.:] Megint azt is vehetni-észre, hogy a' magyar népdalok legtöbbzför úgy készülnek, mintha kettős-beszélgetést ábrázolnának, vagy egy előre-bocsátott kérdésre a' további forok feleletül fzolgnálnak mind végig. Hasonlók: Vigy-el engem, édes lelkem 's a't. Elmehetsz drága madár 's a't. Jaj, anyám meghalok 's a't. Bakonyi Jutka hol valál 's a't.

A' magyar népdalok — Kölcsey fzerint² — két osztályra szakad-nak. Az elsők *történeti* népdalok, mellyek historiai esetekrrül szólnak. Másik osztályban *lyrikai* ömledezések foglaltatnak. Igen régít egy ofz-tálybul sem mutathatunk; a' háborus idők zivatariban többnyire el-vesztek, minthogy nem is akadt ember, ki fentartásukrul gondoskodott volna.

Lyrikai népdalok tágasb poetai ügyességet tefznek-fel, 's bizonyos rendfzabásokat kívánni látfzanak, a' történetiek honi historia tág me-zején fzedik a' fzükséges anyagot. Szoros értelemben véve tehát a' magyar népdalok csak némileg hasonlíthatnak a' két említett osztály-hoz, mivel nálunk a' nép minden művészeti fزابály, 's történetek is-mérete nélkül csupa természeti ügyességénél fogva készítgeti danájit.

Magyar poezis kézi könyvének tudós kiadóji népdalok alatt csak azokat akarják értetni, mellyek közvetlen a' nép alofztályátul vevék eredetöket. Ezeknek gyűjtögetése valóban terhes; mert a' nép' dalosai valamint rögtön alkotnak rímet, vagy dalt, ugy el is felejtik, vagy más-kor egészen megváltoztatják, vagy csak némelly kitételeit. Vélekedésem szerint lehetne tán a' népdalok sorába — nemzeti dalok gyanánt — azokat is állítani, mellyek a' miveltebb felekezet vlgadalmi köreibe mintegy közakarattal felvétettek. — E' tekintetbül három részre osztám dalgyűjteményemet. Az *első rész* azokat foglalja magában, mellyek vagy egyenesen az alnép szájából, úgy a' mint őket a' felhevülés pil-lanatja szülé — csinosítás nélkül vétettek, vagy pedig némelly írónk

¹ Bővebb magyarázatját ennek olvashatni a' Tud. Gyűjt. 1828. XI.

² L. Élet és Literat. I. 50. l.

a' nép gondolkozási, 's érzési logikáját, előadási módját, annak fordulatit a' nyelvben 's kedvencz-ejtéseit utánozni akarván népdalokat készítettek, mellyek nagyjából közdivatba is jöttek. — *Második részben* azon dalok állanak, mellyekben a' gondolatok szorgalmasban meg vannak válfaztva, 's mesterségesben egybefűzve, többnyire pedig nem tudatik a' szerzőjök. — *A' harmadik részt* azon csinosb-szabásu dalok foglalják, mellyek többnyire koszorús íróink- vagy zsebkönyveinkből szedettek, 's közkedvezést érdemlettek, 's magas ihletést, és kidolgozás gondosságát láthatni bennök. — *Toldalékul* mind a' három — de kivált az első-oftálybeli némelly daloknak eredeti melódiájok verseikkel együtt közöltetik.

Az egész fáradalmas munkámban e' főirány' a' mívelt hazafi osztálynak — mellynek leginkább tehetsége van könyveket olvasgatni — kellemes elfzórakozást, 's mulatságot szerezhetni — lebegett fzemem előtt. A' népdalok hatalmas buzdítóji 's ápolóji levén a' nemzeti szellemnek azon ragyogó polgárfelekezetünk, melly eddig csak a' külföldön kerese érdeketest az emilly alacsonröptü gondolatokban unatkoznék elejénte; a' fellengőbb-tollú készítmények pedig lassankint magokhoz, 's imígy majd az Egészhez is juhászíthatják. A' melódiákat könnyü stílusban, 's gitár-kisérettel megtoldva tevém-fel, hogy ezen az énekfzóhoz alkalmas hangszerszám mellett azok is kik nem egészen ügyesek az illő hangkiséret kitalálásában — kedvök szerint akárhol mulatkozhassanak. Midőn a' lélek indulatja bár melly okbul felhevülésig magasul, midőn a' csöndes megelégvés, honszeretet, 's édes remény kitör keblünkbul: leggyöngédebb táplálékot ad a' szívnek 's léleknek nemzeti dalok éneklése.

A' szétfzört népdal-töredékeket, a' mennyire lehetett, kerekded egészé olvasztám különösen figyelvén a' gondolatra, és szótag-mennyiségre. Például a' 17. sz. alatti másképp jött-ki, mint azt a' «Haszn. Mulats. közölték [1818. 8. sz.:] hasonlólag a' 22-iki dal is [1818. 32. sz.:] 's a't.

Azon, kérem, meg ne ütközzék senki, hogy némelly dalt másképp hallott valamivel, vagy verseit másképp olvasta, mint a' hogy itt találtatnak. Kezemben volt számos írott dalgyűjtemény, 's igen sok verset találtam magam is, melly minden kéziratban különböző alakban jött-elő. Hazánkban az éféle dalfűzésekkel főképp az Ifjak szokják megtífztelni Kedveseiket, 's ahoz képest a' mint valamelyik élénkebb színekkel 's lángolóbb ecsettel öngerjedelmét festeni képes, a' dal' értelmét a' szerint módosítja, itt-ott megmásítja, megrövidíti vagy megtoldja, gyakran hólgyeink is némi tetszetes változatokkal kiirogatnak sok dalt magoknak; — innen van a' különbözős!

Még egyet kell megjegyezmem. E' dalokban senki sem keressen muzsikai remeket; mert minden hangfzerzemény azon az eszközön tüntetheti-ki egyedül valódi szépségét, mellyre eredetileg készítettett, 's így a' népdalok csupáncsak éneklés által lelhetnek díft 's érdemet.

E' dalgyűjtemény, — kivált ha melódiás része terjedekesb lenne — a' mi rajtam nem mult — kalauzúl szolgálhat idővel azoknak, kik eredeti daljátékot muzsikára tenni szándékoznának. Ezekben látfik-meg

a' valódi magyar izlés, 's imígy majd a' körületekhez képest több eredetiség rejtőzhetnek az eféle honi fzerzeményekben. Ha épen nem is lesz — mingyárt — Vaudevill-játékfinünk, de legalább daljátékainkban közbefzörva lehetnek az eredeti danákhoz hasonló melódiák, mellyek bár melly együgyü parafztot is sokkal mélyebben érdekelhetnének ; mint Rossini rulládái. — Ne gondolja azonban senki, hogy már ennél több dal nincsen honunkban ; van még bizonyosan, 's minden idén új készül. Később ha fzükséges lesz, e' gyűjteményt fzaporítani lehet ; nekem eddig elég örömemre válik, hogy én egy csomóban legtöbb népdalt közölhettem.

Mindszenty Dániel
Gömörifi

* * *

A *Toldalék*ban, ígéri az előszó «mind a' három, — de kivált az elsőosztálybeli némelly daloknak eredeti melódiájok verseikkel együtt közöltetik». Úgy látszik, mire a *Toldalék* kidolgozására került a sor, megváltoztatta eredeti tervét, talán hogy szaporítsa a kiadandó szövegek számát. A *Toldalék* ugyanis nem a szöveggyűjtemény dallamait hozza, hanem csupa másszövegű dallamot, egyetlen kivétellel. A szöveggyűjtemény 174b. lapján, a III. részben «Vidulás» címen találjuk a «De mit töröm fejemet» kezdetű dal egy versszakát. Alatta ezt a jegyzetet : «L. alább ezt a' dalt Kótába 74. szám alatt». Majd a 175. lapon : «E' nótára következő két dal is megyen, mellyet a' köznép számára készített valaki.» Utána olvashatjuk I. alatt «Megvirrad még valaha...» 2 versszakát, majd II. alatt ugyanannak egy 3 versszakos más változatát. A *Toldalék* 74. száma csakugyan a «De mit töröm fejemet», de itt már 4 versszakkal, alatta a szerző neve : Horváth Ádám. Utána pedig : «Mások még ezt tevék hozzá :

Hogy sokáig éljeteK
Iszom én is veleteK
Egy pohár bort ;
Ha közteteteK lehetek,
Sokasítom veleteK
Én is a sort ;
Ha veleteK Nem lehetek,
Jaj de bánom :
Mert unalmas
A' magános
Dínom-dánom.»

Horváth Ádám gyűjteményében a 88 sz. alatt találjuk ezt a dalt, 97, 98, 233, 331 alatt más-más szöveggel hivatkozik rá, «De mit töröm» 3 versszakkal a 233 sz. alatt található. Mindszenty közlésével csak az első versszak egyezik.

Érdekes, hogy e dallamnak dúrváltozatát is felveszi 72. sz. alatt minden megjegyzés nélkül, Verseghy szövegével, aki ezt már 1806-ban, majd 1807-ben közölte (Magyar Aglája, Magyar hárfás), innen adta

ki Bartalus (M. Orpheus, 1865., 43. l.). Horváth Ádám dallama is, bár ez az ő kéziratából nem állapítható meg biztosan, inkább dúrnak látszik.

Kérdés, miért elégedett volna meg Mindszenty 88 dallam közlésével, holott első cikke szerint már 1831-ben kétszázon felül volt kótázott népdala. Talán a többi ki sem dolgozta kísérettel, alig merve remélni 88 darabjának megjelenését. Nem is látott az napvilágot soha. Sokat érne, ha előkerülne még gyűjteménye I. részének 189 dallama, közte az «alnép szájából» vetteké. Szövegei ugyanis igen jók. Becsülte őket Erdélyi is, hisz 100-nál többet közöl belőlük, köztük igen terjedelmeseket, úgy hogy mondhatjuk, a három kötet anyagának javarésze Mindszentytől való. Legalább egyetlen más gyűjtőtől sem vett át ennyit Erdélyi, holott vannak, akik mennyiségben meghaladják Mindszentyt. Ez az érdeme rejtve maradt, minthogy Erdélyi sehol sem ad számot róla, kitől mit vett át.

Erdélyi igen kevés javítanivalót talált Mindszenty szövegein. Legtöbbjét szövszerint közli. Ahol változtatott, nem mindig szerencsésen tette. A Lengyel László egy sora pl. (Erdélyi I. 407.)

Mind ezüsből és aranyból

az eredetiben (M. kézírata I. r. 124. sz.) így van:

Mind ezüsből sáraranyból.

Fonetikai átírása (majd minden hosszú *i*, *ú*, *ü*-ből rövidet csinált) megváltoztatta a ritmust.

Lehet, hogy Erdélyi eltérései a forrásoktól nem is mindig szándékosak. Sok talán csak másolási hiba. Így a II. 33. l. 59. sz. dal öt-soros versszakokból áll, a 3-ik vszak utolsó sora egyszerűen kimaradt, pedig M.-nél megvan. (I. r. 169. sz.)

Már e futólagos összevetés is meggyőzhet mindenkit, hogy Erdélyi anyagát igazában megismerni, esetleg újra kiadni csak a kéziratok alapján lehet. Szövegeinek a kéziratokkal való összevetése sürgősen elvégzendő feladat. Az irodalomtörténet súlyos mulasztása, hogy eddig nem került rá a sor. Erdélyi szövegét mint végleges adottságot fogadták el, elemezték, építettek rá, holott ő maga bejelenti (I. k. XI l.), hogy forrásain önkényesen változtatott: «Sok dal lesz itt, melyet senki nem hallott úgy, mint általam közöltetnek, mert némellyik három, sőt négyből is van összerakva, a különböző beküldések szerint.» Stflus-beli és fonetikai változtatásait nem is említi. Közlésében ezenkívül a gyűjtemények táji, nyelvi, személyi egysége vagy jellegzetessége is eltűnik. Így hát sem szöveggkritikai, sem néprajzi szempontból nem kielégítő.

* * *

Udvardy Cserna (Cherna) Jánosról (1799—1890) már többet tud Szinyeyi (M. Írók 14. köt. 609.), bár kéziratosa dalgyűjteményét nem említi. (T. Ak. kézír. Népköltés. 8°, II., 52. sz.) Foglalkozására «földmérő» volt, e szakban P. Horváth Ádám és Gáti István után már a harmadik, kinek zenei érdeklődése hiányzó szakemberek munkáját volt hivatva pótolni.

Gyűjteményének címe és előszava így szól :

Eredeti | Nemzeti Danlok' | Gyűjteménye, — |
Leginkább a' Pór ifjúság | szájából. |
feljegyeztetve | Udvardy János | által. |

1832.

A magyar Danl mind, (:még a' leg frissebb is, ha halkal mondják:) szomorú. —

Talán azért mert a' robot alatt kiszaroltt koldus népnek már víg danlrol képzete sincs.

Ha ez az oka, úgy rövid időn, se víg se szomorú danlja nem lesz a' fzegény magyar pór népnek mert a' nyomorúfág elfelejtkezik a' danlról.¹

Jóllét nélkül egy ország sem virágzik, annyival kevésbé gyümöltfőzik. — Jól megy ott már a' dolog, hol a' munkás nép utón ut félen énekel danol, — és nem tñak apraja, de örege is, — nem mint most, a' kortfmából.

Jegyzés.

A' magyar, a' danolásban is, mint mindenben, különös, és eredeti.

Mi varázs, mi bájoló erénye legyen a' magyar nótának? azt nem az írásban leírtt, vagy a' kalendárban kinyomtatott pór danlocskából kell meg ítélni, — óh ez még ideát sem képes az idegenbe az iránt teremteni, bár magába véve akár versnek, akár poezisnek talpra efelt legyen is. Olvassa p. o. az idegen ezen sorokat :

Nem anyától lettél,
Ró'sa fán termettél
Piros pünköfd napján
Hajnalban születél.

akármint fellégesnek találja is, 's ítélje is ennél fogva a' magyar pór népi gondolatokat, — még sem képes azt képzelní, minő ez a' danl akkor, ha danolják? Úgy van, — nem elég a' magyar pór danlot csak leírni vagy kinyomtatni, — mert ez a' maga kótájától elválhatatlan, — sőt még kótával együtt is, csak árnyéka annak, a' mint az danoltatik, — igazi erejében, magának a' pór ifjúságnak szájából kell hallani ott, a' hol az, a' maga szabadságában 's jókedvében lévén, fesztelen (:ungenirt:) 's bátran kiereszkedhetik, — p. o. szüreten, kukoricza foftásban, 's más efféle közös munkákon, — néha innep napi délefteken is.

Ha tehát ezen gyűjteményemben a' magyar danloknak csak sorait írom le, 's közlöm máfokkal, úgy gondolom hogy fél munkánál is kevefbbet tefzek, holott ez a' munka még a' kótákkal együtt sem egézf igazság szerént.

De minthogy az író már ennél többet nem tehet : azért a' danlok

¹ Hasonlót mond] dalainkról Bölöni Farkas Sándor: Útazás Észak Amerikában. II. kiad. 1835. 20. l.

feljegyzésében feljegyeztem azoknak nótáikat is, mert nem tudom a' danl bájolóbb-e, vagy a' nótája?

Mínthogy pedig mu'sikát nem tanultam, hanem ebben is csak encyclopaedicus, vagy kontár vagyok, mint másban; — azomba annyi időm soha sem jutott, hogy ezen nóták végett muzsikuffal egyetértve dolgozzam: tehát ha a' notának kótára való feltétele nem tökéletes, arról engedelmet kérek. Én ugyan eltudok rajta menni, — de talán más is laffanként elsyllabizálja Kótáimat, mellyek hátul vannak egy csomóba az írás után ragasztva. Minden danlnak száma rávezet a' hátul lévő kótájára is.

Én minden nótát c tónusból tettem fel, mert ez nekem legkönnyebb, — de a' kinyomtatásban jó volna valamelly muzsikus által, klavérra feltéve mindeniket azon tonusra tenni, mellyre illik.

Továbbá én a' kóta közt nem szenvedhetem a' felemelő # és a' lenyomó p jeleket, — ennek elkerülésére minő rövidséggel éltem? Megvan jegyezve leghátul a' kóták kezdete előtt.

Gyűjteményemben vannak olyak is, mellyek nem pór danlok, mellyek már sokszor talán ki is vannak nyomtatva, — ezeket csak egyedül a' Nótájok kedvéért jegyeztem fel, mert ha a' versök ki van is nyomtatva, de nótájok bizonyoffan örökre elfelejz, nyomtatásban nem lévén.

Az olyant, mint: *Földiekkal játszó*, fel nem irtam, mert az már nótáftul együtt lételez. — Azomba, nem ártana a' nem pór danlokat is, vagy azon finumabb áriákat, mellyekkel a' miveltebb rangbeli ifjúság él, nótáftul együtt szinte egy külön könyvbe öszve szedni, 's folytatólag ki adni. — Hogy így a' *Földiekkal játszó* forma nemeffebb áriáink is, ne dirib darab gyűjteményekbe le kótázva, hanem egy rendes authenticus nemzeti Nótás könyvbe, — az az systematice, — az az, minden a' maga helyén légyen, 's mind beűnket élésszen, mind pedig a' maradékra úgy száljon.

Mint a' templombeli énekeinknek, 's Poétáinktól készültt nemeffebb áriáinknak egymáf után rendessen következő 5—6 's több verseik vannak: ez a' pór danloknál ritka eset, — többnyire minden vers maga magában egy tökéletes periodus, vagy epigramma lévén, a' rendre nem nagy vigyázat van, öfzfe danolnak mindent, a' mi csak azon mértékre ráillik. — Ez az oka, hogy nem mindenütt minden danlot egy notára danolnak, hanem egy helyen egy, máshol más notára, úgy hogy az egyenlő mértékű verseknek nótái úgyfzólván közöfsek, mint Cicero mondja Amicorum omnia sunt comūnia.

Ezen okból talán legjobb volna ezen danlokat, 's még az ezután leendőket is mértékjök, vagy syllabájok szerént classificálni, — 's mint-hogy, egy — két — három — syllabájú vers talán nincsen vagy nem lefz: tehát elfő claff sba jönnének

a' 4. Syllabáfsok p. o.

nō 33. Álom, álom,
Édes álom,
Volt szeretőm
Tizen három.

és nō 102. Cserebogár,
Cserebogár,
Mondd meg nékem
Mikor lesz nyár? &ct.

Második classifba az

5 *Syllabáffak* p. o.

nō 91. Hej Lucza Panna. &ct.

és nō 121. Érik a' szőlő.
Hajlik az ága. &ct.

Harmadik classifba a'

6 *Syllabáffak* p. o.

nō 82. Ha engem elvennél
Magadévá tennél
Óh be boldog lennél
Mindíg innál ennél.

ilyenek sub rō 10. 17. 25. 40. 80. 82. 86. 88. 93. 95. 96. 98. 110.
111. 113. 120. 123. 134. 148. 151. 157. 169. 178. &ct.

Negyedik classifba a'

7 *Syllabáffok* p. o.

nō 50. Elmehetfz drága madár &ct.

item (sic): nō 52. 54. 67. 94. 100. 104. 125. 127. 129. 136. 138.
139. 146. 149. 150. 154. 158. 159. 162. 164. 171. &ct.

Ötödik classifba a'

8 *Syllabájúak* p. o.

nō 9. Halavány hold bús világa &ct.

item: nō 1. 2. 4. 7. 8. 14. 11. 15. 19. 22. 27. 28. 32. 35. 37. 39. 59.
61. 65. 74. 81. 84. 90. 99. 101. 103. 106. 108. 109. 112. 119. 130. 132.
135. 137. 140. 142. 145. 152. 155. 170. 192. &ct.

Hatodik classifba a'

9 *Syllabájúak* p. o.

nō 122. Sárga csizmás Mifka fárba jár.

Hetedik classifba a'

10 *Syllabáffak* p. o.

nō 12. Cserebogár Sárga cserebogár &ct.

item: nō 18. 29. 116. 73. 153. &ct.

8dik classifba a'

11 *Syllabájúak* p. o.

nō 117. Meg akarok házofodni Románé &ct.

item: nō 3. 31. 34. 55. 144. 147. &ct.

9dik classifba a'

12 *Syllabájúak* p. o.

nō 66. Búcsúzni akarok drága kincsem tőled. &ct.

item: nō 76. 118. 141. s at.

rodik classifba a'

13 Syllabájúak p. o.

n° 49. Áll a' verbunk tánczoljunk noffza kún legények &ct.

item : n° 85. 114. &ct.

11dik classifba a' (:14 Syllabájú nem lévén:)

15 Syllabáffak p. o.

Halni mégyek oh ne-légyek áldozat kemény egek &ct.

A' több következő classifokba jönnének osztán a' kevertt mértékűek, mellyeknek nem minden soraik ugyan azon egyenlő, hanem sokfélekép változó symmetricus rendet követnek. —

Azomban ezek csak az én álmaim.

Én ezen gyűjteményemben másképp classificáltam danljaimat, az ő termézetű erényök szerént, 's így lett az elkezdett rendből 9 Szakasz, e' szerént.

1ső Szakasz. — Bú danlok. (1—20)

2ik Szakasz. — Mese danlok. (21—40)

3ik Szakasz. — Verbung danlok. (41—60)

4ik Szakasz. — Bucsú danlok. (61—67)

5ik Szakasz. — Pásztor danlok. (68—74)

6ik Szakasz. — Márs danlok. (75—79)

7ik Szakasz. — Bohókák 's allegóriák. (80—164)

8ik Szakasz. — Borzó danlok. (165—179)

9ik Szakasz. — Áriák. (180—202).

[Folytatólag 246-ig még egy füzet vegyes dal, az alább említett «Toldalék.»]

Ez a' Classificatio talán nem lenne rossz, ha valakinek több ideje volna mint nekem a' danlokat illendően a' magok classifokba jobban összve válogatni.

És én azt gondolom, hogy talán a' verseket vagy is a contextuált ezen systema szerént kellene kinyomtatni, a' kótákat pedig hozzája amaz elébb elő adott, a' syllabák mértékén épültt systema szerént lythographirozni, — így egy az, hogy mind a' két systéma is lételezne, — más az, hogy az egy mértékű külömbféle noták mind egy szakaszba 's egy classifba lévén kótázva, a' véghetetlen külömbfég bőség és kiapadhatatlan gazdagság jobban szembe tűnnék, 's arra is szabadság nyílnék, hogy a' hason mértékű danlokat kiki a' melly nótára tetfszenék, danolhatná, vagy Klaverozhatná.

Bévégezvén első nyaláb rhapsodiáimból rendbe fzedve 's le kótázva ezen gyűjteményemet, azt gondoltam, hogy ezeket Pestre beküldvén, ezúttal talán egy egéffzet küldök be, legalább ezen tájjekről. — Azomba alig fordultam meg figyelmezőbb szemekkel mitt amott (:minthogy nyáron keveset van állandó helyem:) tüftént újabb anyagok leptek meg özönnel ezen tárgyban, mellyeket kapzsi kezeimnek lehetetlen volt ifmét fel nem jegyezni — így lett ifmét egy toldalék a' munka végéhez, melly e' szerént, a' mint látom, minthogy kiapadhatatlan tárgy örökké mindig szaporodnék, csak volna, ki ezeket minden faluban összve fzedné. Legjobb volna a' kántorokat, vagy notariufokat hivataloffan megkérni.

Én ugyan ezen tárgyban is vizsga szemekkel fogok ezután is foglódni 's a' mi feljegyezni való, feljegyezni, de jó volna ha minden

vidékről más vármegyéből is hasonlót küldenének, — sőt én a' verfe-
ket nem annyira fürgetném mint a' nótaikat, mert verfet legkönnyebb
csinálni, de öly tökéletes notátskát mint a' magyar parafzt notátskák,
melly mind thema a' maga nemében, és a' leg tökéletesebb simplici-
tás, — nem tudom mellyik Bécsi Componista képes előállítani?

Ki tudja? ki csinálja ezen nótákat? egyszer csak hangzik a' czigá-
nyok hegedűjén, azután minden ifjú, és minden leány szájján, 's végre
verseket hallunk rájuk danolatni, egy faluban egyet, más faluban mált.

Engem, mondom a' verfe nem annyira érdekel, mint a' nótája, —
ezeket kellene hát minden vármegyében öfzve fzedni és gyűjtemé-
nyünkben fenntartani, mert csak egy nóta is, a' mi már kész, a' mi
már ki van találva, és a' semmifégből elő teremtvé, drága kincs, —
hát a' magyar nóta! — melly szörnyű kár tehát a' már készen volt
nótáinkat ismét a' femmifébe csupa gondatlanlágból vissza erefzteni!
— Mennyit nem adnánk most 1 nótáért Árpád idejéből? s at.

Holott talán a' nemzeti nóták egyszersmind barometrumi is mivelt-
ségének!

Ezeket átallyába

(: Nyáron sok időm
: nincs, purizálni, :
: de lehet ebből ex- :
: cerpálni.)

Udvardy János
földmérő
Levelező Tag

(Vége.)

Az első füzet végén, a 202. dal után, a 144. lapon :

Jegyzés a' Kótákra

A' könnyebbségnek okaért ezen Nótákban a' fel emelő, # és le nyomó
b jegyek itt el mellőztetnek, és e' helyett így kivántam könnyebbíteni :
a' fundament hangoknak c d e f g a h c farkaik alá nyulnak, a' mellyé-
kes cis, dis, fis, gis, ais, vagy b hangoknak farkaik pedig felnyúlnak,

Ha valaha előkerül, bár címlap nélkül : erről a' sajátságos egyéni
írasmódról könnyű lesz felismerni Udvardy dallamgyűjteményét.¹

* * *

Érdemes elgondolkozni, rajta, miben egyezik, miben különbözik a
kettejük felfogása. Egyetértenek a' népdal és mūdál elhatárolásában,
jelentőségének tudatában, abban, hogy a' zenei rész nem mellőzhető.
Kár, hogy ez a' felfogás, zenés kiadványok hiányában, nem tudott már
akkor gyökeret verni az irodalmi köztudatban.

¹ Ez az írásmód újra felbukkan a' kromatikus írás reformkísérletei közt.
M. Arend, Das chromatische Tonsystem. *Sammelbände*, 3., 723. 1.

A népdal esztetikai értékelésében van egy kis különbség köztük. Udvardy tökéletes remekműveknek tartja főképp a dallamokat: nem tudja, «... melyik Bécsi Componista képes előállítani» ilyeneket.¹

Mindszenty hüvösebb: mentegeti a népdalt: «... e dalokban senki sem keresen muzsikai remeket...»

«... egészen más szempontból kell tekinteni, mint a' mesterség szüleményjeit, hogy érdemök maga fényjében kitűnhessen.»

E mellett azonban «hatalmas buzdítóji és ápolóji a nemzeti szellemnek», «annál szivesebb becsülést érdemlenek, minthogy a közkedvezés, az Egésznek sajátjává teszi őket». Tehát inkább hangsúlyozza a népdal szociális, mint esztetikai jelentőségét.

Pedig zeneszerző is volt. Legalább fenti cikkéből megtudjuk, hogy 40 «újdunúj» eredeti dalt szerzett jeles költők szövegeire, és hogy operatervei is voltak. Erdélyi János jegyzékében szerepel még neve alatt «7 füzet nemzeti zenemód», kétségkívül saját szerzeményei. Ha nem kerülnének is elő, valami elkallódott nagy tehetséget Mindszentyben alig gyaníthatunk. A népdalokhoz írt zongora- és gitár-kíséretei oly kezdetlegések, — még oktáv- és kvint-párhuzamoktól sem mentek — hogy egyéb egykorú kótás kézírataink dilettáns kíséreteit semmiben sem haladják meg. Ha 40 «újdunúj» dala közül csak néhány jobb akad: fennmaradtak volna, másolatokban vagy élő hagyományban. Hisz annyi közepes, jelentéktelen dal maradt fenn, nem valószínű, hogy valami jobb nyomtalanul eltűnt.

Mindszenty zenei képzettsége tehát kevés volt arra, hogy a népdal goethei értékeléséig eljuthatott volna. Viszont mégis tágabb látókört nyitott előtte a népzene lehető hatásairól. Udvardy csak abban látja a népdalok gyűjtésének célját, hogy el ne vesszenek. «Élet» c. könyvében (1832.) gyönyörű álmot sző (ébredése a 230. lapon) arról, hogy mint földesúr hogyan boldogítaná a népet. Az anyagi boldogulás részletes tervei után a vasárnapi szórakozásra tér. (209. l.)

«Nemzeti daljaikat mind összegyűjtetem, nemzeti muzsikusaikat kitanítatom, és a' néppel, a' nemzeti örömet, a' nemzeti ünneplést, nem tiltva, nem lopva, nem a' trágár korcsmákon; hanem hivatalosan tisztességesen és büszkén kóstoltatom, 's magamat a' szegények boldogításában, egy uraságtól sem hagyom meggyőzetni. Ezen háznak alsó tractusa arra való, hogy itt a' nép, minden héten egyszer, t. i. vasárnap délutáni 4 órától fogva 8-ig összegyűljön és hivatalosan mulasson, — tiz kitanult cigányokból álló muzsika bandám kötelessége, a' rendelt időn megjelenni, és néki ingyen muzsikálni, hogy a' nép gyakorlásban legyen nemzeti tánczát örökké fentartani, sőt végnélkül tökéletesíteni, — ez nekem nagyobb gyönyört ad, mint a felfordult Londonnak Párisnak természetellen theatrumai.» Később (223. l.) még arról szól, hogy múlt embert is gyönyörködtet a nép éneke.

Mindszenty azonban tovább lát, el tudja képzelni, hogyan hat a népzene egész zeneirodalmunk jövődjé fejlődésére. Benne látja a magyar zenei eredetiség forrását, mintáját, kiindulópontját. A nemzeti

¹ Ezeket Haydn, Mozart, Beethovent kell érteni!

zenétől pedig várja a «nemzetiség megalapítását, a hazafiság gyarapodását» vagyis az elidegenült művelt réteg nemzeti alapra visszatérését.

Mindszenty inkább művésztipus, Udvardy inkább tudós. De nem száraz szaktudós, hanem forrószívű teljes ember, aki a reformkor lázában égve, boldoggá akarna tenni minden embert. Ez a lelkület teszi oly rokonszenves olvasmánnyá «Élet» c. könyvét még ma is. Másfelől semmi romantikus köd nem homályosítja el látását. «Mezeinépünk miveltségéről» ilyeneket ír:

«... a' miveltség' fogalmában szív és ész egymástul el nem válhatnak, hanem egyaránt kell ki miveltetniök.»

«... a' szegény mezeinép a' szivrül semmit sem tud, az észrül pedig csak annyit, mennyi elégséges a' gonoszság különféle nemeire. Ilyen a' mi boldogtalan elhagyatott mezeinépünk, 's a' mi még nem ilyen: az is készen van már a' vallást levetközve, illyenné lenni.

Sok ember az iskolától vár minden jót. Az analogia ... azt tanítja, hogy az iskolák szívet épen nem képeznek, hanem csak észet köszörülnek, 's így jobb volna ha bészáratnának. Tudósra csak kevésre van szükség egy országnak, de a' mivelt polgárok' számát nem lehet eléggé szaporítani.»

(L. Ismertető | összművészetben | gazdaságban | és kereskedésben | 1840 IX. 17., 23. sz. 345. l.)

Ha igaz, hogy «a stílus az ember», kettejük stílusa is ellentétes egyéniségre vall. Mindszenty bőven él a nyelvújítás eredményeivel, Udvardy tartózkodóbban. Ő inkább orthológus, Bajzával nyelvi vitája is volt. (L. Tolnai V.: A nyelvújítás 170. l.)

A neológus Mindszenty a biedermeier felé hajlik stílusában is, zenei ízlésében is: gyűjteményének negyedrésze németes biedermeierdallam. (Talán ezek közt lappang néhány saját szerzeménye, névtelesen.) Ez is egyik oka, hogy a népi dallamot kevesebbre becsüli. Nem tudjuk, mit rejt a «7 füzet nemzeti zenemód», de inkább örülnék, ha megkerülne többi népdala, melyeknek egyelőre csak szövegét bírjuk.

Mindent összevéve: ketten jól kiegészítik egymást s csak sajnálhatjuk, hogy nem jöhetett létre idejében oly gyűjtemény, melyben mindkettejük felfogása érvényesül. Nem volna igazságos fejtegetéseiket mai tudásunkhoz mérni. Korukhoz képest tökéletes a felfogásuk, lényege ma is megáll. Kettejük munkájából mindenesetre jobb gyűjtemény jöhetett volna létre, mint akármi, ami egy emberöltőn át e téren megjelent. Egy 1840 táján kiadott jó gyűjteménynek egész zeneéletünk fejlődésére, műzenénk kialakulására döntő hatása lett volna.

Az exakt gondolkodásra nevelt «földmérő» ezenkívül olyasvalamire tesz első kísérletet, ami a nemzetközi tudományban csak két emberöltővel később merült fel komolyabban.

Dallamok szótárszerű rendezésére Zahn adott először nagyobb-szerű példát (Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder. 6 kötet, Gütersloh, 1889—93.), s még később keresték legjobb módját a zenetudósok és folkloristák.¹

¹ L. Koller Oswald és Krohn Ilmari dolgozatait a *Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft* 4. évfolyamában, 1902—3.

Zahn régi egyházi énekeskönyvekből meríthetett ösztönzést. Már egy 1622-ben megjelent énekeskönyv összeállítja az egyenlő versformájú énekek jegyzékét. (I. m. VI. kötet, 136. l., 467. sz.) Egy 1733-i énekeskönyv előszava rámutat a dallamregiszter hasznosságára, 10 lapot szán rá, 65 versformával. (I. m. VI., 296. l., 873. sz.) A nevezetes König-féle, 1738-i korálkönyvben (i. m. VI., 318. l., 916. sz.) 71 lapnyi index csoportosítja a dallamokat szövegük versformája szerint. Egy 1758-ban megjelent francia énekeskönyv (i. m. VI., 343. l., 955. sz.) 68 dallama már versformák szerint van rendezve. Egy 1784-i német könyv (u. o. 994. sz.) 472 dallamra alkalmaz hasonló módszert. Végül Zahn 8806 dallam szédítő sokaságát igyekszik vele áttekinthetővé tenni.¹

Udvardy Zahn elvét veti fel, 60 évvel előtte. Capelle P. «La clé du caveau» c. gyűjteményében, 1811-ben valami hasonló, de éppen nem azonos elgondolással próbálta rendezni a francia chansonok ezreit.

Rendszere a következő: I. *Szabályos formák* (Coupes régulières), 12—4 egyenlő hosszú sorból álló strófák, szótagszám szerinti rendben, elől a nagyobb szótagszám. A sort nála, mint Zahnnál is, egyedül a rim határozza meg, ezért heterometrikus strófákat is kever az izometrikusak közé. II. *Másik főcsoportja a szabálytalan formák* (c. irrégulières). Itt 13 csoportot állít fel, részben már tartalmi és műfaji szempontok szerint.

Nem tudjuk, megvan-e már az első kiadásban a kezünkben lévő 4. és 5-ik kiadás e rendszere. Ha megvan is: míg be nem bizonyul, hogy Udvardy ezt a gyűjteményt ismerte, rendszerező kísérletét eredetinek, annyi sok, először magyar agyban felvillant ötlet egyikének kell tartanunk.

A mai magyar zenefolklorista meghatva áll az úttörők munkája felett, s csak azt sajnálja, hogy nem hamarabb léphetett nyomukba.

* * *

Végül hadd álljon itt Mindszenty néhány kiadatlan szövege, hogy a róluk tett megjegyzései érthetőbbek legyenek.

«Minapában hogy kimentem...» Erdélyi I. 400 sz. közölte Mindszenty kéziratából (I. R., 13.), szószerint, csak «*gatyámra*» helyett «*ruhámra*»-t ír, *elfáradván* h. *elfáradva*, *bé* h. *be*, továbbá 9 esetben hosszú í, ú, ü-t rövidre változtatott. «A falopó» címet is Erdélyi adta. A névelő mellől, mint általában, itt is elhagyta a hiányjelet, ami nemcsak helyesírási, hanem ritmusbeli különbséget jelent. Akkoriban, mint ma is az ország népének talán nagyobb fele, a z-je vesztett névelő utáni mássalhangzót kettőztetve ejtették: vedd fel a' ffát, a' bbeszédem. Ezt jelenti a hiányjel. Énekben nagyon is hallható különbséget okoz: a kótaérték

¹ Angol egyházi énekeskönyvekben rendszeresen találunk egy «*Metrical index*»-et, melyben a dallamok a sorok szótagszámával kifejezett strófa-formák szerint vannak csoportosítva. Ha tehát a dallamok más elv (betűrend, vagy ünnepkörök) szerint sorakoznak is a könyvben, ez *index* segítségével percek alatt föllapozhatjuk az egy versformára szabott különböző dallamokat. Ezidőszerint nincs módom Zegállapítani, hol mutatkozik ilyen index először és van-e valami összefüggése mahnnal vagy elődeivel.

megváltozik. Gondoljunk csak Arany János harcára az «a ki» egybeírása ellen. A hiányjel elhagyása volt az első állomás nyelvünk ez érdekes sajátságának kopási folyamatában.¹

SZÜCS MARIS.

Erdélyi 18 soros más változatát közli I. 381. sz. Dallama alig különbözik a ma is országszerte ismert és több ízben közölttől. (Szini, 53. sz., Bartalus, VI., 124. sz.). Szövegének ez a legrégebben lejegyzett változata.

1. Egy szép barna legény nálunk kezde járni,
Egy veres kendőért velem akar hálni,
Se' ne járj, se' ne várj, mert én velem nem hálfz,
Míg a templom földjén velem együtt nem állz.
2. Estve van már, rózsám, hatot üt az óra,
Minden szép Eladó készül a' fonóba ;
Szegény Szücs Maris is elindult magába,
De az ég felette homályba borula.
3. Zilasi Pistának van szép bokkrétája,
Peng a' sarkantyúja 's csókra áll a' szája ;
Szóba áll Szücs Maris e' nyalka legénnyel,
'S mulatkoznak soká enyelgő beszéddel.
4. Kérlek, rózsám! Kérlek, kérlek az egekre,
Csak két szavaimat vegyed a' füledbe ;
A' leány fogadja kérését Pistának,
'S már most nincs szünete könyének, bujának.
5. Leányok, leányok rólam tanuljatok,
Ha fonóba mentek, guzsalyt ne hordjatok,
Mert ha guzsalyt hordtok, így lészen dolgotok,
Mint a' féregette virág elhervadtok.
6. Eleget már sírtam, nem is sírok többet.
Mert tudom, megcsaltál, 's nem is lefzek tied.
Háborog az elmém a' szerelem miatt,
Mint kis fecskemadár kereng az ég alatt.
7. Zilasi Pista azt maga kivallotta,
Szegény Szücs Marisnak ő volt a' gyilkosa,
Vérem a' vérével egy patakot mosson,
Testem a' testével egy sirban rothadjon.
8. Estve van már, estve, be is sötétedett,
Szegény Szücs Marisnak szíve kiszenvedett,
Rá húzták a' földet, írják főfájára
Hogy melly gyászos eset vitte őt halálra.

1. Elmentem én a' szőlőbe,
Kapát vittem a' kezembe,
Felakasztottam a' fára
Bort ittam az arnyékába. 2. Bort ittam én, boros vagyok,
Haza mennék, de nem tudok
A' ki tudja, m'ért nem mondja
Merre van a' rózsám lakja. | <ol style="list-style-type: none"> 3. Tudod rózsám! mit fogadtál,
Mikor kertben sétálgattál,
Rózsát kértem, csókot adtál,
Fogadd Isten, hogy megszántál. 4. Azért hogy én szegény vagyok
Fekete hat lovon járok.
Fekete hat lovam karcsu,
Magam vagyok barna fattyu. |
|---|--|

¹ Már Sylvest r tiltakozott a kettőzés ellen. (L. Horváth János cikkét M. Könyvszemle 1943., 3. sz.) Mert ő még sohasem hagyta el a névelő z-jét. Dévai Biró Mátyas fonetikus helyesírása pedig azt bizonyítja, hogy már akkor is úgy ejtették...

5. Esik eső gyalog utra
Barna lyánkám fut a' kutra,
Siklik a láb vigyázva lép,
Istenem, melly gyönyörű kép.

6. Lejöttem én a' szőlőből,
Jól megázva k'vül s belül;
Siess! rózsám! adj inget rám,
Míg élek mindíg csókol szám.

«Veres bársony süvegem...» Bár 1., 2., 4. vsz. szószerint Erdélyinél, (II., 338. sz., 1—3. vsz., veres h. vörös) nem bizonyos, hogy innen közölte, mert sokfelől megkapta. A kótás kéziratban sehosem láttam E. ismert vörös ceruzája nyomát, amivel a közlésre szánt szövegeket keresztrel megjelölte s a nem közlendőket áthúzta. Úgy látszik, a kótákat mindjárt átadta Fogarasinak, aki Travnyikkal még 1847-ben ki is adott 12 dallamot az utóbb elkallódott ezerből. Mindszenty dallamaiból azonban egyet sem találok közte. Két közös dallamuk (M. 51. = F. T. 11., M. 74. = F. T. 10.) eltérő változat.¹

3. Csak az nekem nagy bajom,
Szeretóm' nem láthatom;
Az én szívem távol néz,
Reád, Rózsám! — az nehéz. —

5. Szűr van rajtam, nem guba,
Tudod rózsám! hideg van;
Ablakodnál fagyok meg,
A' lelkedre halok meg.

6. «Ülj-le mellém, drága kincs,
Megölelve rám tekints,
Enyim vagy te, nem másé,
Sem az ispán lányáé.»

1. Árok, árok, be mély árok!
Többet utánad nem járok,
Eddig jártam, az sem sok volt,
Érted rózsám, az is kár volt.

2. Még akkor nékem ígértek,
Mikor bölcsőben rengettek;
Már most hozzád jusom volna,
Hogy az anyád nékem adna.

3. Van kőkényfa, de nincs rajta,
Van szeretóm, de mi haszna?
Én szeretem, ő nem szeret,
Jaj be boldogtalan élet!

4. Megérem még azt az időt,
Sírva jársz-el kapum előtt,
Szólok hozzád egyet kettőt,
De azt sem úgy, mint az előtt.

I. R. 170.

Régen várlak ablakomon
'S te csak most jösz-át a' gáton. —
Add-be, Rózsám, a' kezedet,
Ne izomorítsd én-szívemet.

Mert ha téged más elvészen,
Én-szívemben (sic) nagy kárt té'zen; —
Nincs szebb virág a' rózsánál,
Leányok közt Julinkámnál (sic)

A' violát akkor fzedik,
Mikor reggel harmatozik;
Az én szívem akkor nyugszik,
Mikor veled mulatozik. —

Keservesen jut ezembe,
A' midőn ötlik szívembe
Véled való mulatásom,
Szeretetem, 's barátságom.

Jaj, Kedvesem! mit csináljak,
Személyedtől hogy elváljak;
De már látom, hogy elválok,
Véled többé nem sétálok. —

Munkában fokszor tagjaim
Elfáradtanak karjaim,
De ha válladra tehettem,
Mingyárt egész újjá lettem.

¹ Címe: Magyar Népdalok | Énekekre és Zongorára | vagy egyedül | Zongorára | alkalmazák | Fogarasi és Travnyik | A | Kisfaludy-Társaság | megbízásából | kiadja | Erdélyi János | Pesten. |

Ah mely sokszor tanítottál,
Mit nem tudtam, megmondottál,
Tréfáiddal újtottál,
Öröm- 's vigasságom voltál!

Elhidd, el nem felejtetek,
Míg bennem egy csöpp vért lelek,
Jóságodért emlegetlek,
Hidd-el, mind-holtig szeretlek.

Fáj a' szívem, búslakodik,
Midőn rólad gondolkodik ;
Könyes fzememnek melly nehéz,
Hogy többé fzedembe nem néz! —

I. R. 5.

Csak azért szeretem
A' magyar menyecskét,
Hogy megtudja főzni
A' borsos levecskét.

Arattam én zabot,
Kévét is kötöttem,
Szeretóm' tarlóján
Meg is betegedtem.

Csak azért szeretek
Falu' végén lakni,
Mert az én galambom
Arra jár aratni.

Árva vagyok, árva,
Mint a' szelíd tarló,
Kinek ékességit
Elvette a' sarló.

Kótáskönyv, 39.

Leány : Vigy el engem édes lelkem magaddal az hazádba,
Lészek néked feleséged, 's gazdasszony a' házadban ;
Mint szereti galamb a maga párját,
Úgy szeretlek, 's holtig leszek hív hozzád.

Legény . Téged bírni, érted élni nekem legfőbb boldogság,
Nem bánom én, ha más legény bár milly magas póczra hág ;
Te derítesz életemre víg tavaszt,
Meletted (sic) engem semmi bú, nem sorvaszt.

«Elmehetsz drága madár...» Erdélyinél 2 változatban is (II., 49.
és 50. l.), de egyik sem Mindszentyé.

Kótáskönyv, 31.

Jaj, anyám! mghalok,
Házasodni akarok.
Edes fiam! ne halj meg.
Inkább házasodjál meg.»

Jaj, anyám! nem merek,
Mert azt mondják, hogy gyerek!
Edes fiam! ne hidd azt,
Mert a' bizony nem igaz.»

Jaj, anyám! kit vegyek?
Hisz' csak egyet szeretek.
«Elég az egy, azt vedd el,
'S ma kínáld-meg kezeddél.»

Dallama egészen újszerű hangszere verbunk. Erdélyi I., 57. l.,
81. sz. más változatot közöl. «Bakonyi Jutká»-t Nagy János szanyi plébá-
nos versét (Nyájas múzsa, Győr, 1790.) Mindszenty kéziratából (I. R., 40.)
közli Erdélyi I., 391. l. Szerzőjét egyikük sem említi. Nyilván nem tudták.

Kodály Zoltán.